

ԳՐԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԹԵԱ ԶԽՈՅԸ ԻՄ

“Սիմոն Յովանու, սիրես զիս...
ասէ ցնա. Այո, տէր... ասէ ցնա. Արա-
ծեա զիտաւենս իմ: Դարձեալ ասէ ցա...
սիրես զիս. ասէ ցնա. Այո, տէր... ասէ
ցնա. Արածեա զովարս իմ: Ասէ զնա երիցս
անդամ... սիրես զիս... եւ ասէ ցնա,
Տէր, դու զամենայն գիտես... եւ եթէ սի-
րեմ զքեղ: Ասէ ցնա Յիսուս. Արածեա
զովարս իմ”, Յովհ. Գլ. ՀԱ, 15—17:
Անտոնեան “Ճ՛թ թուահամարաւ մագաղա-
թեայ բոլորգիր աւետարան”, մը Յովհաննու
այս հատուածին վերջին “զովարս” իմ, ը կը
ներկայացընէ “վկոյս” իմ, տարբերակով:
Այս մասին առաջին անդամ արտայայտուե-
ցաւ Սրապեան “Հանդիսի”, մէջ առանց
որոշել կարենալու ընթերցուածիս ծագումն
ու հեռաթիւնը: Սրապեանի կարծիքով
“վկոյս” իմ, ընթերցուածին “ծագումը հա-
ւանաբար ասորական է ժի. դարուն մեր-
ձաւորապէս, երբ օրինակուած կ'երեւայ
Զեռագիրս յԱսորիք”: ծագումն ասորական
է “վասն զի բառիս ասորերէն համապա-
տասխան բառն հաւասարապէս թէ ի՞ս եւ
թէ ովկար կը նշանակէ¹: Այս այլակերպ ըն-
թերցուածով զբաղեցաւ նաեւ Փր. Մու-
րատ՝ “Նոյնը գտնելով Երուսաղէմի Ս. Յա-
կոբայ վանքին Մատենադարանին թ. 540
Զեռագիրն մէջ (թղ. 123ա) լուսանցքի
վրայ “ի բուն իսկ զբակն նշանակուած²”,
որմէ առիթ առնլով Փր. Մուրատ
այս խնդրական տարբերակը կը համարի
թէ եւ ասորական, սակայն հակառակ Սրա-
պեանի “կարի յոյժ կանխագցն ժամանա-
կաւ քան զդարն ժի, որովհետեւ սինէական
հնագոյն աւետարանն արդէն ունէր նոյն

տարբեր ընթերցուածը¹: Միեւնոյն տար-
բերակը կայ նաեւ Մատենադարանիս կարճէն
խաւրուած մագաղաթեայ աւետարանի մը
մէջ. դժբախտաբար Յովհաննու վերջին
վլուիններուն քայքայուած վիճակը բարե-
նորոգման ենթարկուելով ու վերստին ընդ-
օրինակուելով տարադէպ ընթերցուածն ալ
տուժած է բնականօրէն իր հնութիւնը:
Բաղձալով անձնապէս ալ թէ “մանր հե-
տազօտութիւնը նոյն ընթերցուածը նաեւ
ուրիշ օրինակներու մէջ յերեւան հանէ”,
առ այժմ դիտել կու տամ հետեւեալ
իրողութիւնները:

Սրապեան՝ որպան ալ “բանասէր-
ներու եւ աստուածաբաններու համար”,
իրեւ միակ նորութիւն հրապարակ հանեց
այս խնդրական ընթերցուածը, սակայն եւ
այնպէս արդէն “բանասէրներու եւ աս-
տուածաբաններու ծանօթ էր թէ ասորի
Ս. Գիլքը եւ Եկեղեցական մատեանները
ունին նոյն ընթերցուածը: Այսպէս Պշտ-
ան Յովհաննու հատուածը հետեւեալ
կարգով կը ներկայացընէ “արածեա զիտա-
ւինս իմ (= աչա) ... վկոյս իմ (= բա) ...
զովարս իմ (= աջա) ¹. Տատիանու հա-
մարբարբառին ասորի հատկոտորներուն մէջ
չկայ այս տեղեքը², արաբական թարգմանու-
թիւնը սակայն կը լրացընէ այս սլակար՝
տալով մեղի միեւնոյն կարգով “զիտաւինս
իմ... վկոյս իմ... զովարս իմ³: ծանօթ
է ուրեմն “վկոյս իմ ընթերցուածը, տար-
բեր է միայն կարգաւորութիւնը, այսինքն
մինչ հայ բնագիրը երրորդ տեղը կը զե-

¹ Անդ, էջ Շ. Ճ. Գ.

² J. R. Harris, Fragments of the Commentary of Ephrem Syrus upon the Diatessaron, London 1895; H. Goussen, Studia Theologica, I. Lipsiae, 1895, 62—67; Barton և Spoer, Tracts of the Diatessaron of Tatian և այլն, Journals of Biblical Literature, XXIV, 179 և յառաջ, դարձեալ Spoer, Spuren eines syrischen Diatessarons, ZDMG., 1907, էջ 850—859.

³ P. A. Ciasca, Tatiani Evangeliorum harmoniae arabice. Nunc primum ex duplice codice edi-
dit et translatione latina donavit, Romae 1888.

¹ Հանդ. Ամս. 1909, էջ 374—376:

² Փր. Մուրատ, Յայտնութիւն Յովհաննու
հայ թարգմանութեան, Երուսաղէմ 1811, Կերա-
ժութիւն, էջ Յի.

տեղէ “պայու” իմ, Պշտատան եւ Տատիանու արաբականը երկրորդ տեղն է որ կը շնորհեն ընթերցուածիս: Համաբարբառէն մեծապէս ազգուած՝ նոյնպէս Յակոբիկեան ժամակարգութիւնը¹ այս ընթերցուածն ալ իւրացուցած է՝ թէեւ ոչ միեւնոյն կարգով. այսպէս Կոսկօ Յակոբիկեան ասորի ձեռագիր ժամակարգութեան մը մէջ կը գտնէ հատուածս հետեւեալ դասաւորութեամբ “Եթէ սիրեա դու զիս արածեա պայու” իմ (ցա) եւ զիտաւնու իմ (ցաօ) եւ զովայս իմ (ցաօ)՝²: Հոս ալ ուրեմն տարբեր է դասաւորութիւնը: Հայուն ընծայած կարգը կը գտնենք սակայն “Ասորի սինէականի”, մէջ (Syrus Sinaiticus), ուր “պայու” իմ, ընթերցուածը զիտեղուած է երրորդ եւ վերջին տեղը³:

Յառաջ բերուած օրինակներէն ինչպէս կը տեսնուի՝ Ասորիներու քով տարածուած եւ թերեւս Ասորիներէ ուղղակի ծնունդ առած այս խնդրական ընթերցուածը ոնի այնքան հնութիւն, որքան թերեւս չունի հայ մատենազրութիւնը: Հայերէն Ս. Գրքի թարգմանութեան մէջ մէծ դեռ խաղաց բնականաբար ասպական Պշտատան⁴. ասորական ազգեցութեամբ յառաջ եկած բազմաթիւ տարբերակներու մէջ կար անտարակոյս եւ կամ լաւ եւս ծանօթէր “պայու” իմ, ընթերցուածը զոր հայ թարգմանիչները զիտցան իրենց թարգմանութեան մէջ հիւրընկալել գոնէ ի լուսանցու: Երբ սակայն Ս. Գրքի ամբողջական թարգմանութիւնը մանրակրկիտ սրբազրութեան ենթարկուեցաւ վերջնականապէս, այն ատեն տեղի տուաւ բնականաբար ասորի

¹ Համեմատէ այս մասին Կոսկօ, *Analecta syriaca e codicibus Musei Britannici oncerpta*, էջ 16 եւ յառաջ.

² Dawk, 1. fol. 285 r° col. b. et V° col. b. et Dawk, 32 fol. 295 r°. եւ Կոսկօ, անգ, էջ 17.

³ Հարաբակութիւն Tichendorf, *Leyegat* 1862:

⁴ Այս մասին տես Maclear, *Le texte arménien de l'évangile d'après Matthieu et Marc*, Paris 1919, Յառաջաբան:

“պայու” իմ, տարբերակն ալ՝ յոյն “զովայս իմ, ընթերցուածին: Բայց կային տակաւին հայերէն օրինակներ, որոնք “ի լուսանցու” գոնէ կը շարունակէին պահել “պայու” իմ, ձեւը ինչպէս Մուրատի երուսաղէմեան օրինակը որ “ի լուսանցու, ի բուն իսկ գրքէն նշանակուած, աւանդած է մեզի այս տարագէպէլ ընթերցուածը: Եւ լուսանցագութիւններու (glossaներու) բնագիրներու մէջ ներմուծու մը շատ հազուագիւտ երեւոյթ մը չէ, այս իրողութենէն շատ զիւրաւ կարելի է գուշակել թէ ժամանակի ընթացքին իրրեւ դաւանաբանական նորութիւն մը թերեւս ընդօրինակիշներու ուշալրութեանն արժանանալով “Ի՞ոյ. ը” մտաւ վերսախն տեղ զրաւեց զանազան բնագիրներու մէջ, ինչպէս Անտոննեան եւ մեր Մատենադարանի վերը յիշուած ձեռագիրները թոյլ կու տան մեզի հաստատել:

Ուրեմն, ինչպէս կը տեսնուի, Սրապեանի կարծածէն շատ հին է ընթերցուածս ու մեզի համար կ'ելլէ կը բարձրանայ թերեւս մինչեւ անզամ հայ մատենազրութեան որրանը. ասով ինքնին արդէն կը քայքայուի Սրապեանի ուրիշ մէկ ենթադրութիւնը, որուն համաձայն իր թէ “Հոռովմայ քահանայապետին Եկեղեցւոյ զիւսաւորութեան եւ պատրիարքական ամուռոց գասակարգութեան ինդիրներու, առիթով ծագում է առած “պայու” իմ, ը. ըստ որում թէ հինգերորդ դարու մէջ՝ ուր հայ թարգմանիչները զիտէին տարբերակս եւ թէ առաջին դարերու մէջ, ուր ծանօթէր արդէն ասորիներուն առ ընթերցուածը չկար ինդիր մը Հռոմի զիւսաւորութեան եւ պատրիարքական աթոռներու դասակարգութեան:

Հ. Ա. Աւարդանեան

